

ЧЕРВОНОКНИЖНІ ВИДИ ДЕННИХ ЛУСКОКРИЛИХ ЦАРИЧАНСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Касьянова В.О., Бажан А.Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Денні лускокрилі (*Diurna*) є однією з найпомітніших у природі груп комах і мають особливе науково-пізнавальне й естетичне значення. Вони відіграють значну роль в екосистемах, перш за все як консументи-фітофаги й запилювачі багатьох рослин. Незважаючи на те, що вони становлять лише близько 10% загального видового складу *Lepidoptera* і заселяють далеко не всі екологічні ніші, все ж залишаються однією з найзручніших індикаторних груп безхребетних під час досліджень наземних екосистем.

Разом із тим, денні лускокрилі виявилися особливо вразливими до антропогенних впливів і належать до однієї з груп тварин, котрі опинилися під загрозою. Вони становлять значну частку в списках рідкісних і зникаючих видів безхребетних у багатьох країнах світу. Зокрема, до Міжнародного Червоного списку МСОП включено близько 450 видів *Diurna*. До Червоної книги України (1994) занесені 25 видів, проте, за новішими даними, в Україні з близько 200 відомих видів *Diurna* 40-70 видів (тобто 20-30%) знаходяться під загрозою зникнення, а 10-15 видів імовірно вже зникли з фауни країни [2]. В досліджуваному районі теж наявні червонокнижні види денних лускокрилих, що потребують охорони.

У своїй роботі ми спробували дослідити видовий склад червонокнижних видів денних метеликів свого району проживання.

Нами вперше отримано дані щодо сучасного видового складу *Diurna* на території Царичанського району та їх різноманітність.

Царичанка — селище міського типу Дніпропетровської області, центр Царичанського району, розташоване над р. Орілью, в південно-східній частині Придніпровської низовини. До середини 80-х років ХХ ст. річка Оріль вважалася однією з найчистіших річок Європи.

На території району розташовується заповідне урочище — Гора Калитва.

Територія району розташована між лісостеповою і степовою кліматичними зонами. Клімат тут помірно континентальний. Серед рослин переважають широколисті ліси, хоча є і хвойні, які насаджувались в основному у ХХ ст. У 1990 р. по Царичанському району площа під лісами та лісосмугами дорівнювала 12 тис. га. Велика різноманітність на Приоріллі і лугових, степових та лісових трав.

Царичанський район завдяки різноманітним фізико-географічним умовам має багатий набір біотопів, що відображається на кількості видів фауни денних лускокрилих.

Денних метеликів можна побачити в різних екотопах району, які мають свої особливості та природні умови. Вони є: в лісах, степах, садах, на горі Калитва, поблизу ріки Оріль, ставків і житлових зон, в лісосмугах, парках та інших місцевостях. Найрізноманітніша фауна денних метеликів спостерігається на галявинах лісу, поблизу заплав ріки і ставу, у степах. Найменше, або зовсім немає біля житлових зон, узбіччя доріг. Це пов'язано з людською діяльністю, яка негативно впливає на життя лускокрилих і призводить до знищення їх популяції.

У результаті проведених досліджень та аналізу літературних даних було відмічено, що на території досліджуваного району спостерігається різне співвідношення червонокнижних видів денних лускокрилих. Загалом виявлено 12 представників таких родин: родина — Косатцеві (*Papilionidae*) (4), родина — Пістрянки (*Zygaenidae*) (1), родина — Сатири (*Satyridae*) (1), родина — Синявці (*Lycaenidae*) (2), Родина Білани — (*Pieridae*) (1), Родина Німфа-

ліди — Nymphalidae (3). Але фауна денних метеликів Царичанського району ще й по цей час вивчена нерівномірно.

Нами виявленими представниками були наступні.

Махаон (*Papilio tachaon*), родина Косатцеві (Papilionidae). Один з близько 200 видів роду; у фауні України представлений номінативним підвидом.

Природоохоронний статус виду — вразливий.

Цей представник був відмічений у різних частинах Царичанського району. Найбільша кількість метеликів простежувалась в селах: Новопідкряж, Нетесівка, Юр'івка.

Подалірій (*Iphiclides podalirius*), родина — Косатцеві (Papilionidae). Один з 2 видів роду; єдиний вид у фауні України.

Природоохоронний статус виду — вразливий.

В досліджуваному районі був виявлений в с. Бабайківка, с. Новопідкряж, с. Могилів, а також в смт Царичанка.

Поліксена (*Zerynthia polyxena*), родина — Косатцеві (Papilionidae). Один з 2 видів роду; єдиний вид у фауні України; представлений номінативним підвидом.

Природоохоронний статус виду — вразливий.

Це найбільш поширений представник з усіх червонокнижних денних лускокрилих, що населяють досліджуваний район.

Мнемозина (*Parnassius mnemosyne*), родина — Косатцеві (Papilionidae). Один з близько 70 видів палеарктичного роду; один з 3 європейських видів роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду — вразливий [4].

Виявлено в різних частинах району, але найбільше відмічається в с. Лозоватка, с. Рудька.

Красик веселий (*Zygaena laeta*), родина — Пістрянки (Zygaenidae). Один з 101 видів роду; один з 18 видів роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду зникаючий.

На території Царичанського району відмічається лише в с. Цибульківка.

В більшості біотопів зустрічаються поодинокі особини. Причини зменшення чисельності: ураження гусені природними паразитами *Cotesia zygaenarum* (Marshall) та скорочення місць перебування через господарську діяльність.

Сатир залізний (*Hipparchia statilinus*), родина — Сатири (Satyridae). Один з 25 видів роду; єдиний представник підроду *Neohipparchia* у фауні України.

Природоохоронний статус виду — рідкісний.

Досліджуваний район населяють поодинокі особини, переважно в с. Могилів, с. Сулина.

Синявець римнус (*Neolycaena rhymnus*), родина — Синявці (Lycaenidae).

Єдиний представник великого центрально-азіатського роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду — неоцінений.

На території району відмічається в с. Лисківка, с. Прядівка і в смт Царичанка.

Синявець Пилаон (*Plebeius pylaon*), родина — Синявці (Lycaenidae). Належить до досить складної таксономічно групи видів комплексу *pylaon-sephyrus* підроду *Plebejides* Sauter, 1968.

В досліджуваному районі виявлений в с. Цибульківка.

Досить рідкісний.

Зоряниця Евфема (*Zegris eupheme*).

Виявлений на території Царичанського району в дуже малих кількостях.

Пасмовець тополевий (*Limenitis populi*).

Зустрічається в різних частинах на території досліджуваного району.

Сонцевик чорно-рудий (*Nymphalis xanthomelas*).

Відмічений в лісах околиць смт Царичанка.

Сонцевик фау-біле (*Nymphalis vaualbum*).

На території Царичанського району був виявлений в с. Івано-Яризівка в 2012 р.

В Україні номінативний підвид [3].

Причинами зменшення чисельності різних видів лускокрилих вважають:

- погіршення стану біотопів унаслідок господарської діяльності (застосування пестицидів, надмірне випасання худоби, викошування та випалювання трав тощо) [4];
- вирубування природних лісів, насадження деревних монокультур, рекреаційне навантаження, знищення диких плодових дерев та чагарників, [6].
- скорочення місць перебування виду внаслідок затоплювання й осушування заплав тощо. Негативно впливають різкі коливання рівня води у водоймах протягом доби, що може спричинити загибель гусені та лялечок [1].

У місцях з високою чисельністю особин зникаючого виду доцільним є створення ентомологічних заказників, лімітування випасу худоби та застосування пестицидів, створення ентомологічних заказників у долинах річок, у місцях зі значним антропогенним навантаженням, заборона випалювання трави [5].

Таким чином, на території Царичанського району було відмічено різні представники таких родин як: Pieridae, Nymphalidae, Lycaenidae, Papilionidae, Zygaenidae, Satyridae. Серед них виявлено 12 червонокнижних видів денних лускокрилих, які потребують охорони в районі.

Основною причиною зникнення лускокрилих на території району є господарської діяльності людини — вирубування лісів, розорювання цілинних степів, осушення боліт.

Література

1. Голобородько К. К. Ландшафтно-біотопічний аналіз фауни денних лускокрилих (Lepidoptera: Papilionoidea, Hesperioidea) Дніпропетровської області // Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія біологія, екологія. — Дн-ськ: ДНУ, 2003. — Вип. 11, т. 1. — С. 85-96.
2. Канарський Ю. В. Природоохоронна оцінка угруповань денних лускокрилих (Lepidoptera, Papilionoidea) на прикладі заповідника "Розточчя" // Наук. записки Держ. природозн. музею. — Львів, 2003. — 17. — С.163-173.
3. Канарський Ю. В. Рідкісні й зникаючі види денних метеликів (Papilionoidea, Hesperioidea) та їх індикаційне значення для обґрунтування мережі природоохоронних територій // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. — Вип. 3.— Львів: Ліґа-Прес, 2001.— С. 98-108.
4. Некрутенко Ю., Чиколовець В. Денні метелики України. — К.: Видавництво Раєвського, 2005. — 232 с., 156 іл., 198 карт, 62 кольор. табл.
5. Редкие насекомые / Под ред. С. А. Мирзоян. — М.: Лесн. промышл., 1982. — 165 с.